

εμείς, οι μαθητές, τα αρχαία

για τον Σύνδεσμο Φιλολόγων ν. Δράμας
Βασίλης Συμεωνίδης, 3^ο Λύκειο Δράμας

εμείς...

Οι αντιφάσεις που ζούμε στη δουλειά μας δεν είναι λίγες και συνεπώς μπορεί να μοιάζει λεπτομέρεια ό,τι σχετίζεται με τα αρχαία ελληνικά. Επίσης, τα πολλά προβλήματα που έχουμε ν' αντιμετωπίσουμε δε σχετίζονται με το θέμα που προϋδεάζει ο τίτλος του κειμένου. Στην περίπτωση αυτή δε χρειάζεται να διαβάσει κάποιος τα παρακάτω. Αυτό που νιώθω και ο ίδιος και αυτό που παρατηρώ σε πολλούς συναδέλφους είναι μία αντιφατική βάση στην ψυχολογία μας που συνδέεται με τη διδασκαλία της αρχαίας γλώσσας. Εννοώ ότι αφενός υπάρχει η αίσθηση επιβεβαίωσης, κυριαρχία την ονόμαζε ένας φίλος, για τη γνώση ενός δύσκολου αντικειμένου. Αφετέρου, είναι καθημερινή η αίσθηση ματαιώσης που εισπράττουμε από την ανταπόκριση των περισσότερων μαθητών.

Το αυτονόητο ενδιαφέρον για τη ζωή μας μέσα στην αίθουσα οξύνει περισσότερο τα πράγματα. Κυρίως όταν η ευσυνειδησία παίρνει τη μορφή καθήκοντος για την εφαρμογή των αναλυτικών προγραμμάτων και για την επίτευξη των μεγαλόστομων στόχων του μαθήματος, τότε συντελείται η ταύτιση με το μάθημα, με το βιβλίο, με την ιδεολογία που τα συνοδεύει.

Τα αρχαία θεωρούνται το πλέον «φιλολογικό» μάθημα και το πλέον ανυπόφορο για τους μαθητές. Ο εγκλωβισμός στο παρελθόν της γλώσσας είναι τέτοιος που μετατρέπει το φιλόλογο σε γλωσσοφύλακα. Κατά συνέπεια, δεν μπορούμε να κρίνουμε, δεν μπορούμε να διαχωρίσουμε τι απ' όσα διδάσκουμε είναι γνώση και τι ιδεολογία με την οποία ταΐζουμε τους μαθητές. Τα πράγματα δυσκολεύουν περισσότερο, επειδή δεν έχουμε απαντήσεις. Ακυρωνόμαστε στα μάτια των παιδιών όταν σαν πιο ισχυρό επιχείρημα για τη διδασκαλία των αρχαίων προτάσσουμε «είναι η γλώσσα μας»! Και την άλλη στιγμή, απέναντι στο αρχαίο κείμενο, ζητούμε «να βάλουμε τις λέξεις στη σωστή σειρά», δηλαδή στη σύνταξη που ταιριάζει περισσότερο με την πραγματικά δική μας γλώσσα.

Για να υπερασπιστούμε τα αρχαία ταυτιζόμαστε μαζί τους, ενώ συναισθηματικά μας είναι ξένα. Ενώ δύσκολα θα απαντούσαμε και «μεις για ποιο λόγο τα μάθαμε... Πάντως όχι τόσο για να διαβάζουμε κείμενα στο πρωτότυπο...¹. Κι όμως, αυτός είναι ο ουσιαστικός λόγος.

Για να υπερασπιστούμε τα αρχαία οχυρώνομαστε πίσω από τύπους και ορολογία απέναντι στους μαθητές. Και ρίχνουμε ακατάπαυστα ιδεολογικές βόμβες, ανάμεικτα με λίγη γνώση. Επικαλούμαστε ότι τα αρχαία βοηθούν στη γνώση της νεοελληνικής ξεχνώντας τον αγράμματο Μακρυγιάννη και το δημοτικό τραγούδι, διακηρύσσουμε ότι η ετυμολογία βοηθά στην κατανόηση των λέξεων ξεχνώντας ότι οι περισσότερες λέξεις δεν ετυμολογούνται και ότι η χρήση καθορίζει τη σημασία τους. Και στα απλά αλλά δύσκολα ερωτήματα περιστρεφόμαστε γύρω από θολωμένες απαντήσεις...

Οικτίρουμε τους μαθητές μας, αντί να προσπαθήσουμε να τους καταλάβουμε. Οι περισσότεροι δε θα γίνουν φιλόλογοι για να διδάξουν την αρχαία γλώσσα και δεν τους έχουμε δώσει άλλη πειστική απάντηση για ποιο λόγο πρέπει να τη μάθουν. Άλλο βέβαια που δεν την ξέρουν ούτε όσοι αριστεύουν στη θεωρητική κατεύθυνση. Μαθαίνουν γραμματική και συντακτικό, αλλά δε μπορούν να καταλάβουν ένα απλό κείμενο της αττικής διαλέκτου. Μα, τότε διδάξαμε πραγματικά ένα κείμενο;

οι μαθητές...

Για τους μαθητές τα αρχαία είναι σταθερά από τα πλέον απεχθή μαθήματα. Αν τους ζητήσουμε να ιεραρχήσουν τα μαθήματα που αντιπαθούν θα δούμε ότι τα αρχαία συνήθως – στατιστικά – έχουν την πρώτη θέση, ανεξάρτητα από αν είναι καλοί ή κακοί μαθητές, από την κοινωνική προέλευσή τους, από το σχολείο που πηγαίνουν, από τον καθηγητή που τους είχε τα προηγούμενα χρόνια. Αυτές οι διαπιστώσεις απορρέουν από συζητήσεις που κάνω κάθε χρόνο με μαθητές της Α΄ Λυκείου. Είναι ενδεικτικά όσα ακολουθούν.

Σε ποιο σημείο φτάνει το «βάρος» που προκαλούν τα αρχαία ελληνικά στο γυμνάσιο; Μέχρι το κλάμα, για μια μαθήτριά που το ομολόγησε, «διάβαζα για το διαγώνισμα και νευρίαζα με τον εαυτό μου, γιατί θα τα ξεχάσω και τζάμπα τα μαθαίνω», εξήγησε. «Ένιωθα άσχημα με το μπέρδεμα της γραμματικής, με τους τόνους που τους έμαθα πέντε φορές, ένιωθα ότι φταίω, υποτιμούσα τον εαυτό μου», ήταν μια άλλη απάντηση.

Ακολουθώς, ζητείται από τους μαθητές να εξηγήσουν την αντιπάθεια για τα αρχαία ελληνικά. «Είναι δύσκολα, επειδή δε μιλάμε τη γλώσσα», «δεν είναι στη σειρά οι λέξεις έτσι όπως είναι στα κανονικά», «είναι κάτι διαφορετικό, καινούριο που όταν πήγαμε στο γυμνάσιο δεν το ξέραμε από το δημοτικό», «ο κάθε καθηγητής προσπαθεί να το “περάσει”, αλλά ίσως η ύλη να είναι το πρόβλημα», «είναι θεωρητικό και κουραστικό», «υπάρχει το πρόβλημα της μετάφρασης», «υπάρχει το άγχος για το “βγάλσιμο” της ύλης».

Επόμενη ερώτηση: για ποιο λόγο διδάσκονται τα αρχαία; τί απαντήσεις έχουν πάρει κατά καιρούς σ’ αυτό το ερώτημα; τί σκέφτονται οι ίδιοι; «Είναι αναγκαστικό, δεν υπάρχει γιατί», «για να ξέρουμε την ιστορία της γλώσσας», «για να δούμε πώς συνδέεται η γλώσσα και να δούμε τη συνέχειά της», «για να μάθουμε πώς σκέφτονταν οι αρχαίοι», «γιατί η Μάικροσοφτ βασίζει στα αρχαία τη λειτουργία των υπολογιστών», «είναι απαραίτητα γιατί από ‘κει ξεκίνησε η γλώσσα», «ήταν διεθνής γλώσσα», «η νεοελληνική προέρχεται από την αρχαία», «μια γλώσσα είναι πολιτισμός». Αυτές είναι οι απαντήσεις που κατέγραψα. Ακολουθεί η ερώτηση αν όλες οι προηγούμενες απαντήσεις τους πείθουν να διαβάσουν και να μάθουν αρχαία; Σιωπή...

τα αρχαία...

Επανερχόμαστε στο ερώτημα που θέσαμε σχετικά με τη σκοπιμότητα που έχει η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Ας διερευνήσουμε με όρους γλωσσολογίας τον στόχο «να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι η νέα ελληνική έχει τις ρίζες της στην αρχαία και αποτελεί εξέλιξη και συνέχειά της»². Άραγε αυτή η επιδίωξη είναι τεκμηριωμένη ως προς την αλήθεια της; Η νέα ελληνική έχει πράγματι τις ρίζες της στην αρχαία της οποίας αποτελεί εξέλιξη και συνέχεια; Η παρομοίωση με δέντρο βοηθά την απάντησή³;

Ο Α.-Φ. Χριστίδης σημειώνει ότι από την κοινή ελληνική των ελληνιστικών χρόνων «ξεκινά ουσιαστικά η νέα ελληνική γλώσσα»⁴. Το ίδιο επισημαίνει και άρθρο του Brian Joseph⁵. Το ίδιο και ο Χατζηδάκης, «πάσα η λοιπή νεωτέρα λαλουμένη Ελληνικά ανάγεται εις την Κοινήν»⁶. Επίσης, ο Γ. Μπαμπινιώτης γράφει στο άρθρο «η ελληνική γλώσσα» που περιέχεται στο Λεξικό του «η νέα ελληνική γλώσσα στα βασικά χαρακτηριστικά της δομής της ανάγεται στους χρόνους της Αλεξανδρινής Κοινής...»⁷. Αγνοούνται, λοιπόν, οι σημαντικές αλλαγές που γίνονται στην ελληνική γλώσσα όταν αυτή γίνεται κυρίαρχη, μετά τα χρόνια του Μ. Αλεξάνδρου, και διαμορφώνεται σε αυτό που ονομάζεται Κοινή. Γιατί αυτή η επιμονή να αναχθούν όλα στην κλασική αρχαιότητα και μάλιστα μόνο στην αττική διάλεκτο; Μήπως ο στόχος του μαθήματος έχει περισσότερο ιδεολογικό χαρακτήρα.

Ο Α.-Φ. Χριστίδης γράφοντας για την ιστορία της νέας ελληνικής ισχυρίζεται ότι υπάρχει «ανάγκη επιβεβαίωσης – μέσω της αρχαιοελληνικής γλωσσικής κληρονομιάς που διαθέτει κύρος στην Ευρώπη – τόσο της ευρωπαϊκής ταυτότητας των Νεοελλήνων, που αμφισβητείται από τους ξένους, όσο και της σχέσης της νεότερης με την αρχαία Ελλάδα»⁸. Ο ίδιος σε άλλο κείμενό του διαπιστώνει ότι «η γλώσσα ρυθμίζεται μέσα από μια σειρά από

θεσμούς. Το ερώτημα είναι, όπως και για κάθε άλλη κοινωνική ρύθμιση, τι κινητοποιεί τις γλωσσικές ρυθμίσεις και προς όφελος ποιου».

Αν δεχθούμε την κριτική προσέγγιση του Α.-Φ. Χριστίδη στα γλωσσικά ζητήματα και την διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής στη δευτεροβάθμια, αν δεχθούμε ότι «ο φρονηματισμός και η καταστολή της κριτικής στάσης είναι το βαθύτερο κίνητρο και ο άρρητος στόχος αυτής της “εκπαιδευτικής” σταυροφορίας» που κινδυνολογώντας επανέφερε τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο Γυμνάσιο, ότι «η διαμάχη για τη θέση των αρχαιότερων φάσεων της ελληνικής στη γλωσσική εκπαίδευση αφορά διαφορετικές στάσεις απέναντι στο παρόν», ότι «στην προσκυνηματική, άκριτη σχέση με μια λογοκριμένη αρχαιότητα ανατίθεται ο ρόλος του φύλακα της εθνικής συνείδησης (ή, καλύτερα μιας συγκεκριμένης εκδοχής εθνικής συνείδησης...)»⁹, τότε εξηγούνται πολλές αντιφάσεις.

Εξηγούνται: η εμμονή στην αττική διάλεκτο, ενώ δεν είναι η μοναδική μορφή της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, η αστήρικτη ταύτιση γλώσσας και γραμματείας, αρχαίας ελληνικής γλώσσας και αρχαίας ελληνικής γραμματείας και η περιφρόνηση προς τις μεταφράσεις, η απουσία κάποιου απολογισμού σχεδόν είκοσι χρόνια μετά την επαναφορά της διδασκαλίας της αρχαίας αττικής διαλέκτου στα γυμνάσια, η περιφρόνηση προς έγκυρες διαπιστώσεις επιστημόνων και δασκάλων για την άσκοπη, αναποτελεσματική διδασκαλία¹⁰. Ακόμη εξηγούνται: η έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου¹¹ το 2005-06, η οποία αποδομήθηκε πολύ εύκολα και καταδείχτηκε ο αντεπιστημονικός χαρακτήρας της¹² και η παρεμπόδιση της επιστημονικής έρευνας από τον Μ. Κελπανίδη και ομάδα μεταπτυχιακών φοιτητών κατά τη χρονιά 2008-09¹³.

Εν ολίγοις, μπορούμε να οδηγηθούμε στην υπόθεση ότι ο άδηλος σκοπός που υπηρετεί η διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο Γυμνάσιο και, με τον τρόπο που γίνεται, στο Λύκειο δεν είναι παρά η διάχυση και η άκριτη εμπέδωση μιας ψευδούς ιδεολογίας εθνικής ή και εθνικιστικής μορφής.

Στο βαθμό που ευσταθεί το παραπάνω συμπέρασμα, έχουμε στρέβλωση μίας βασικής επιδίωξης που ανατίθεται στην εκπαίδευση, εφόσον σύμφωνα με το Σύνταγμα, στη δεύτερη παράγραφο του 16^{ου} άρθρου ορίζεται ότι «η παιδεία έχει σκοπό την ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης». Αυτό μπορεί να αποτελεί επιπλέον ένδειξη ότι το ζήτημα της διδασκαλίας και των Αρχαίων Ελληνικών δεν έχει τόσο ξεκάθαρο γνωστικό χαρακτήρα όσο νομίζουμε. Απομένει σε μας να κρίνουμε τι απ’ όσα διδάσκουμε είναι γνώση, είναι το πρώτο βήμα για μian αποτελεσματική διδασκαλία. Τα βιβλία του Μουμτζάκη βοηθούν σ’ αυτήν την κατεύθυνση.

¹ Κελπανίδης, Μ., «Οι απόψεις των καθηγητών και των μαθητών για το μάθημα των αρχαίων: Η έρευνα στους καθηγητές, που έγινε, η έρευνα στους μαθητές, που δεν έγινε, και οι αιτίες του τορπιλισμού της από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο». http://alfavita.gr/artra/art10_11_9_1254.php. Αναφέρονται ο σκοπός, η μεθοδολογία και το περιεχόμενο της έρευνας σχετικά με τη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και τα αποτελέσματα που αυτή έχει. Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας το 11,5% δήλωσε ότι διαβάζει συχνά κείμενα στο πρωτότυπο και το 31,8% μερικές φορές.

² Υπεπθ, 2003, Διαθεματικό ενιαίο πλαίσιο προγραμμάτων σπουδών Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας, 21072α/Γ2, ΦΕΚ 303, τ. 2, 13/3/2003, σελ. 3810-3811 (προσπελάσιμο και στο <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>)

³ Φραγκουδάκη Α., 1987, Γλώσσα και Ιδεολογία, Αθήνα: Οδυσσεάς, σ. 224-225

⁴ Χριστίδης Α.-Φ., 2005, Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών

⁵ Joseph B., 2001, «Προς τα νέα ελληνικά». Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.) Ιστορία της ελληνικής γλώσσας, (σελ. 516-521), Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη]

⁶ Χατζηδάκης Γ.Ν., 1902, «Σύντομος Επιθεώρησης της Ιστορίας της Ελληνικής Γλώσσας». Στο LiddelI, H.G. & Scott, R., Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας Ανέστη Κωνσταντινίδου, Αθήναι, Εκδ. Γ.Π. Γεωργακάς, α εκδ. 1902

⁷ Μπαμπινιώτης Γ. κ.ά. 2002. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, σελ. 18

⁸ Χριστίδης Α.-Φ., 1999, «Η νέα ελληνική γλώσσα και η ιστορία της». Στο Γλώσσα, Πολιτική Πολιτισμός, Αθήνα: Πόλις

⁹ Χριστίδης Α.-Φ., 1999, «Η γλωσσολογία της οπισθοδρόμησης» και «Γλώσσα και παιδεία: 1976-1996». Στο Γλώσσα, Πολιτική Πολιτισμός, Αθήνα: Πόλις (σελ. 68 και 76-77)

¹⁰ Ενδεικτικά, κατά καιρούς εκφράστηκαν οι: Δ. Ν. Μαρωνίτης, Α.-Φ. Χριστίδης, Εμμ. Κριαράς, Θ. Δ. Παπαγγελής, Φ. Κ. Βώρος, Φ. Ι. Κακριδής, Σ. Χατζησαββίδης, κ.ά.

¹¹ α. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Δελτίο τύπου, «Έρευνα για το μάθημα της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο γυμνάσιο». http://www.pi-schools.gr/download/news/deltio-tipou_26_01_07.pdf. Παρουσιάζεται η έρευνα η οποία βασίστηκε σε 345 ερωτηματολόγια που συμπλήρωσαν φιλόλογοι από σχολεία όλης της χώρας.

β. Γκλαβάς, Σ., Καραγεωργίου, Α., 2007, «Έρευνα για το μάθημα της αρχαίας ελληνικής γλώσσας στο γυμνάσιο», Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, τχ. 12, σσ. 5-23. Αναλυτικότερη παρουσίαση και σχολιασμός της έρευνας που δείχνει τη θετική στάση των φιλολόγων και τα οφέλη για τους μαθητές από τη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών. <http://www.pi-schools.gr/download/publications/epitheorisi/teyxos12/glavas.pdf>

¹² α. ΟΛΜΕ, Δελτίο Τύπου, 24/1/2007, «Ερευνητικές λαθροχειρίες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου – Θέσεις της ΟΛΜΕ». <http://www.alfavita.gr/anakoineseis/anak20070124F.php>. Καταδεικνύονται ο υποκειμενισμός και η λήψη του ζητουμένου που είναι η επιβεβαίωση των επιλογών του Υπεπθ, όπως η αύξηση των ωρών διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών

β. «Αλήθεια, ποια είναι η αλήθεια;», <http://www.musicheaven.gr/html/modules.php?name=Blog&file=page&op=viewPost&pid=2637> μια κριτική εκπαιδευτικού που θέτει ζητήματα μεθοδολογίας διατύπωσης των ερωτήσεων και επιλογής των ερωτώμενων.

¹³ Άρθρα, για την έρευνα στο διαδικτυακό εκπαιδευτικό δίκτυο ενημέρωσης Αλφαβήτα.

α. Κελπανίδης, Μιχάλης, 26/5/2009, «Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο παρεμποδίζει έρευνα για τις στάσεις των μαθητών απέναντι στα Αρχαία: Για να μην αποκαλυφθούν τα αναμενόμενα υψηλά ποσοστά αρνητικών στάσεων». http://www.alfavita.gr/anakoineseis/ank26_5_9_0302.php. Παρουσίαση της έρευνας και των γεγονότων.

β. απάντηση του Σωτήριου Γκλαβά, προέδρου του Π.Ι, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, «Διεξαγωγή Έρευνας», αρ.πρ. 567/13-5-2009, http://www.alfavita.gr/anakoineseis/ank28_5_9_0554.php.

γ. ανταπάντηση του Μιχάλη Κελπανίδη, 28/5/2009, http://www.alfavita.gr/anakoineseis/ank29_5_9_1253.php.